

Onafgewerkte schuilplaats der Duitschers bij Clerken. (Offensief van Sept-Oktober 1918).

Duitsche namen; groote, geverfde deurschilden wezen den weg naar de militaire bureelen, naar den militairen dokter of veearts. In de velden werd aan stellingen gewerkt... Duitsche soldaten en soms ook inwoners van de streek brachten de wegen in orde. Te midden van de martiale beweging in de dorpen, van wagengerammel, paardengetrappel en geloop van verweerde soldaten, zag men soms een gebogen bestje kalm voor haar deur aan het werk. Daar vormde dan meestal een net gehouden huisje een oase in de troosteloze verworping van deze stellig ook in vreedstijd zeer armoedige dorpen.

De wegen worden slechter. Wij volgen den rand der Argonnen, met zijn donker begroeide hoogten. Wij zijn reeds binnen het bereik van het Fransche geschut; hier zijn onder het groote offensief ook al granaten neergehageld. Langs de wegen staan plompe voertuigen van den trein, van allerlei aard.

Het land is overdekt met al of niet gemaskeerde blokhuizen. De Duitschers hebben hier hun eigen steden en dorpen gebouwd, waarin tienduizenden kunnen worden onderdak gebracht. Zij liggen tegen de hellingen, half in of boven den grond, in eidelooze rijen. Er is bedrijvigheid voor de huisjes, die er vaak veel aanlokkelijker uitzien dan de steenen huizen in de Fransche dorpen. Militaire ambachtslieden doen voor de deur of in kleine werkplaatsen allerlei karrewieën. Paarden worden uit hun rustieke stallen gehaald en schoongemaakt. Hier en daar wordt aan een open vuur gekookt. De bedrijvigheid is eigenaardig, half dorpsvertier en half kampeven.

Voor wij aan het front komen, rijden wij eerst nog door werkelijke dorpen, die echter zoo volkomen gemilitariseerd zijn als een kazerne. Door de straten weerklinkt de stap van uitrukkende

troepen. Overal langs den weg zijn kunstvaardige krijgers aan het werk geweest. Vaak is het een monument voor de gevallen, waarbij soms ook de Franschen niet vergeten zijn. Vaak echter is het een beeld of fontein, dat alleen als sieraad is bedoeld.

Langzamerhand raken wij echter in de geregelde vuurzone. De weinige huizen, groot, maar armoedig en gedeeltelijk van hout, liggen allen half in puin. De granaten hebben ze onbewoonbaar gemaakt, binten en balken gekraakt. Dan zijn de soldaten gekomen en hebben het hout weggehaald voor hun onderaardsche verblijven. Nu is spoedig onze rit ten einde.

Ons verblijf te Sedan gebruikten wij om de bezienswaardigheden van den historischen omtrek nog eens de revue te laten passeeren. De tegenwoordige oorlog heeft ook daar nog eenige veranderingen gebracht. In het bekende Ossarium te Bazeilles, waar links de gebeenten van de in 1870 gesneuvelde Duitschers, rechts die der Franschen dooreen lagen, hebben de Duitschers nu de hunnen in groote sarkophagen bijgezet.

De grafkelder heeft daardoor aan dien kant zijn lugubere schilderachtigheid volkomen verloren, vooral omdat de graven plomp leelijk zijn aangelegd.

Men kan echter ook begrijpen, dat vele Duitschers aanstoot namen aan de hoogst eigenaardige vereering der dooden, die daar was toegepast. Aan beide zijden lagen in blauw mausoleumlucht de beenderen verward door elkaar, met schoenen, paardenbotten, kledingstukken en verdroogde lichaamsdeelen er zichtbaar tusschen, en slechts de schedels op rijen gezet voor zoover er plaats was. Als geheel meer een schokkende manifestatie tegen den oorlog, dan troostend voor de betrekkingen.

Twee kapiteins der Mariniers-fusiliers in hun loopgraaf.

Het historische slot Bellevue te Donchery, waar, na den grooten slag, de kapitulatie van het leger ondertekend werd, is nu voor elk bezoek gesloten. De keizer heeft het zoo gewild, waarschijnlijk om het gebouw, dat in den strijd van het vorige jaar wel door een paar granaten getroffen, maar niet ernstig beschadigd is, te ontzien.

Dat eenige voorzorg voor het verlaten buiten niet ongewenscht was, merkt men in 't beroemde wevershuisje dat er schuin tegenover ligt, en waar de eerste ontmoeting tusschen Napoleon en Bismarck plaats vond.

Wel is er door de tienduizenden bezoekers uit het laatste jaar in dit bewoonde gebouwtje geen schade aangericht, maar de soldaten hebben, naar Duitsch toeristengebruik, alle muren, wanden en deuren met hunne namen beschreven, die er zwart en onooglijk van uitzien.

De militaire kommandant heeft ten slotte deze liefhebberij, op strenge straf, moeten verbieden. Anders is er alles bij het oude gebleven.

Alleen zijn er verleden jaar eenige geweerkogels door de ruiten gevlogen, waarvan er een op eigenaardige wijze in een bloempot is blijven steken. De oude bewoonster toont nog met dezelfde mededeelzaamheid haar schatten, die nu verrijkt zijn met een verzameling goudstukken en handteekeningen, geschonken door keizer Wilhelm, den rijkskanselier en eenige Deutsche prinsen bij hun bezoek.

In zoover is dus alles gebleven zooals het was. Te Bazeilles bezoekt men nog het huisje «de la dernière cartouche», waar een oude Franschman prentbriefkaarten verkoopt, welke nog gestempeld worden met het stempel van de patriotische Fransche vereeniging, die het huisje bezit. Het is eigenlijk merkwaardig deze kaarten te zien zooals zij nu verzonden worden: met het nationale Fransche stempel en dat der Deutsche veldpost naast elkaar.

Alle Fransche gedenkteekenen, op de historische plekken, zijn gespaard gebleven.

Een eigenaardigen indruk krijgt men, als men nu de slagvelden van 1915 in deze buurt bezoekt. Zij zijn het tooneel geweest van een strijd, die verbitterder, bloediger en hardnekkiger was dan de beroemde slag uit 1870. En hoe weinigen weten nu nog ervan, dat daar werkelijk iets van dien aard is voorgevallen? Door de

afmetingen van dezen oorlog verdwijnt een drie-daagsche strijd, waarin vele duizenden aan beide kanten gesneuveld zijn, in den stroom der gebeurtenissen.

Wij bezochten een der hoofdpunten van dezen strijd, het dorp Noyers en de hoogte 346, die er naast ligt. De heuvel beheerscht het Maasdal van Sedan, en moest genomen worden, voor een veilige overtocht over de rivier mogelijk was. Ziet men het smalle water, dat de breedte heeft van een gewone trekvaart, aan, dan begrijpt men ternauwernood, dat het een zoo verderfelijke hindernis heeft kunnen vormen.

Den 25 Augustus hadden de Duitschers Bouillon bezet, en waren vervolgens opgerukt om de Maas hier te forceeren. Sedan hadden zij zonder tegenstand bezet, en ook de overtocht scheen eerst kalm in zijn werk te zullen gaan. Zonder moeite werden Noyers en de hoogte 346 in bezit genomen. In den nacht echter vielen de Franschen aan, en de brigade, die deze beide punten bezet hield, kwam in een wanhopige positie. Zij meldt haar tot den volgenden morgen; toen echter moest zij terug.

De Franschen vervolgden in dichte kolonnen. Doordat de Duitschers hun laatste reserves in het vuur wierpen, werd echter de situatie gered. 's Middags om 5 uur ondernemen zij nu zelf aanvallen, die met zware verliezen worden afgeslagen. 's Avonds echter gelukt het, de Franschen uit de flank onder vuur te krijgen; de hoogte wordt genomen, maar blijft onhoudbaar onder het geweldig vuur der Fransche batterijen, die haar bestrijken.

Den morgen van den 28ⁿ Augustus heerschte eerst rust, omdat de tegenstanders bekomen moesten van den bloedigen strijd. De Duitschers hielden nog steeds de lagere heuvels bezet tusschen de Maas en hoogte 346. Daarentegen doen de Franschen nu later in den morgen een aanval, waarbij het artillerievuur der Duitschers hun zoo zware verliezen berokkent, dat deze, met een tegenaanval, de beheerschende hoogte weer kunnen bezetten. 's Avonds echter beschieten de Franschen Noyers en heuvel 346 zoo verwoed, dat deze stellingen weer ontruimd moeten worden.

Intusschen is door het aanrukken van Duitsche versterkingen de strategische positie der Franschen onhoudbaar geworden, en den morgen van den 29ⁿ Augustus krijgen de Duitschers dan ook bericht, dat de vijand in aftocht is. De vervolging wordt bijna geheel aan artillerie en ruitery overgelaten. Infanterie is er zeer weinig meer voor beschikbaar. De overtocht over de Maas is nu echter gedekt, en de positie van het naburige leger van den kroonprins is veel gemakkelijker geworden.

In zeer grove trekken heb ik hier het verhaal weergegeven, dat een officier van den staf ons deed, staande boven Noyers, waar men het heele terrein van den slag overzien kon. Het dorp zelf was een merkwaardigheid. Gedurende den drie-daagschen strijd had het steeds door geregend, en daardoor had geen enkele granaat brand veroorzaakt. Hun werk was niet voltooid door het vuur en men kon nu nog zien welke vernielingen granaten en shrapnells zuiver mekanisch hadden

aangericht. De bewoners hadden het dorp geheel moeten verlaten, maar zooals ik nog steeds waargenomen heb, was ook hier de verwoesting van een bombardement zonder brand veel geringer, dan men verwacht zou hebben.

Nu echter gingen wij den heuvel op, die in volgeworpen loopgraven, en in zijn wegdorrend naaldhout de weinig in 't oog vallende litteekens droeg van den strijd. Maar er waren nog andere teekenen van schokkender aard.

In den rustigen tijd, die voor dit gebied na de eerste dagen van strijd aanbrak, heeft men zorg vol plicht kunnen besteden aan de graven van vriend en vijand. Op gelijken voet zijn zij behandeld, en een groot monument, met Duitsch en Fransch opschrift, gedenkt al de mannen, die hier voor hun vaderland gevallen zijn. Op ieder graf staat een kruis, naar den landaard van de dooden in de Fransche of Duitsche kleuren beschilderd. De opschriften zijn «hier rusten 50 dappere Duitsche soldaten», «hier rusten 26 dappere Fransche soldaten», «hier rusten 40 dappere Duitsche soldaten», zoo gaat het aanhoudend door.

Daartusschen liggen de officiersgraven, met dezelfde kruisen en opschriften. Men loopt den grooten heuvel op en telt onwillekeurig de beklemmende getallen samen, zoolang men overzicht heeft. Langs de heele, lange helling slingert zich de gravenreeks; bij iedere bocht zet zij zich teregend hardnekkig voort; tot zij boven uitloopt in een ontzaglijk kerkhof. Op een plek tel ik daar 288 dooden, Franschen en Duitschers, op een andere 376. Het is verreweg het grootste doodenveld dat ik in dezen oorlog heb gezien.

De volgende morgen begon veelbelovend. Een heldere, opwekkende vrieslucht lag over het dichtgedrongen, als bepoederde bergland. Alles scheen vrede te ademen. Geen kanonschot hoorde men.

Langs de breede paswegen kwam ons in gezapige kalnte de oorlogsbevolking van de Vogezen tegemoet. Meest gebaarde mannen van de landweer of landstorm. Enkele gelukkigen waren met pakjes behangen, gingen op kerstverlof; anderen keerden, over heggen stappende en dwars over de akkers, uit de loopgraven in het stadskwartier terug. Allen te weldene menschen.

Velen waren van dieren vergezeld. De heele zoologie van het bergland scheen ons tegen te komen op den weg. Zwarte ossen trokken met een onverstoortbaarheid, die geen verschil schijnt te kennen tusschen bagop en bergaf, zwarte lastwagens voort. Een bejaard krijger sleepte een koe achter zich aan; twee anderen dreven als met Oostersche gelatenheid eenige trage schapen voor zich uit. Even later weer kwam een man met een paar ezeltjes.

Ik moest glimlachen bij de herinnering aan het wild geraas der eindeloze kolonnen van rammelende karren, roepende mannen, toeterende en dreunende automobielen, waarin ik mij soms verloren had gevoeld, zoo dicht als hier achter het front in het Oosten.

Slechts kort hadden wij gereden op den gladten, zacht omhoog slingerenden weg, toen op een hoek een jong officier ons met de hand in de lucht

ophield. Wij waren juist op tijd, konstateerde hij. Zijn mannen stonden al bij het stuk te wachten. Wij klauterden een eindje, en toen kwamen wij aan een 15 c.M. houthuys. Men had met het ochtend-bombardement onze komst afgewacht. Nu kon het beginnen.

Het korte zware stuk is als een sterrekijker omhoog gericht, evenwijdig bijna met een dicht begroeiden bergwand, die ervoor omhoog rijst. Daarachter ligt het doel. Eenige korte bevelen. 3500 meter. Vuur!

Een oogenblik voel ik geducht mijn trommelvlies. Het kanon maakt een plechtstatige buiging, en steekt dan weer zijn monding als afwachting omhoog. Ook wij wachten geruimen tijd. Dan bereikt ons de knal van de ontploffende granaat.

Maar ik heb niet genoeg opgelet: ik heb de granaat niet zien vliegen. Men zal de vertooning dus onmiddellijk herhalen. Het laden is niets onslachtiger dan bij een jachtgeweer. Eerst moet men echter nog het bericht van den waarnemer afwachten. Daar is-het al.

Nieuwe bevelen. 3550 meter! Vuur!

Ik zie een wit, gerekt rookwolkje op den top van den berg.

«Nederland moet zien dat wij niet met spek schieten», lachte onze majoor.

Een derde schot dus.

De afstand is nu goed, meldt de waarnemer. Mijn trommelvlies is al gewend. Nu zie ik hoe een zwarte punt, eerst een klein eindje onzichtbaar, uit de loop springt, langzaam omhoog stijgt, en boven den berg verdwijnt.

Wij gaan verder. Het bombardement is nu geopend, en wordt aan beide zijden voortgezet. Wij hooren verschillende kalibers over ons hoofd vliegen, het geklok van de veldgranaten en het driftig stijgend gegons van de 15 centimeters. Ook nu weer blijven wij niet lang in onze automobielen. Spoedig zijn wij aan een slagboom over den weg. Ik ken dit teeken, heb het reeds zoo vaak gezien aan het front: hier begint het officieele oorlogsterrein.

De lucht wordt steeds klaarder, en het geschiet heviger. Soms zagen wij een witte rookwolk langzaam opslaan tegen een begroeide helling. De Franschman zocht de bergen af met zijn granaten. Slechts zelden stond het wolkje van een granaatkartets tegen de lucht. Bij dit zoekend bombardeeren is nog weer een moordtuig uit de oude doos voor den dag gehaald. De Franschen schieten uit ouderwetsche pot-mortieren groote ronde bommen over de bergen, kogelgranaten uit den tijd, toen de getrokken loop nog onbekend was. Op nauwkeurigheid van schot komt het immers bij dit paffen in het blinde niet aan, en de uitwerking dezer bommen bij het ontploffen is groot genoeg.

Nu komen wij door het bosch in de Duitsche kwartieren. Blokhuis staat naast blokhuis, met bijna pretentieuze sierlijkheid gebouwd. Elke «villa» heeft haar naam, ook elke villabuurt. Daar zijn ruime kantines, begeerenswaardige officierswoningen, keukens, werkplaatsen, magazijnen. Voor vele blokhuizen is een erf, of een tuintje, met kippengaas soms afgerasterd. Langs

De Maharadjah van Patiala aan het Belgisch front.

de paden ziet men groote bakken : « Für Papier » lees ik op eenige plekken. Een man krijgt een standje, omdat hij een leeg blikje in een vuilnisbak gegooid heeft, die voor anderen afval bestemd was. « Ruhleben » noemt zich een « villakolonie », een andere « Waldfrieden ». De heele villastad is Hegeland gedoopt, naar een kommandant, die een nakomeling was van den grooten filosoof. Op verschillende plekken zijn plantsoentjes met allerlei architektonische motieven versierd.

Langzamerhand komen wij aan de stellingen. Waren de loopgraven in de Argonnen de ongeriefelijkste en slechtste, die ik tot nu toe had gezien, hier zijn zij zelfs in de eerste linie als onder architektsleiding aangelegd. Geen leemige wanden.

Deze zijn met naaldloof overtrokken, dat door strak gespannen kippengaas er tegenaan gehouden wordt. Zij zijn desnoods op damesbezoek ingericht, zoo netjes en zindelijk zijn zij aangelegd.

Men wandelt door eindelooze, bijna feestelijk aandoende loofgaanderijen, bezoekt bomvrije verblijven, die zooveel licht, lucht en gerief hebben, dat zij weinig minder goed zijn dan de bovenaardsche blokhuizen. Het vreedzaam karakter van het front ziet men ook aan den vorm der stellingen. Deze draagt niet het kenmerk van toevallig en geleidelijk ontstaan, maar is theoretisch korrek als in de voorbereide veldbevestigingen achter het front. Geen kanon, dat niet min of meer bomvrij gedekt en volkomen verborgen is.

Wij zien het niet alleen bij de kleine stukken der bergartillerie, maar ook bij het grootere veldgeschut. Men schiet hier op zichtbaar doel, want de vijand ligt aan de overzijde van de vallei, eenige honderden meters weg. Aanvallen vinden hier niet plaats. Zij zouden ook een dwaasheid

zijn, tegen boomlooze steilten, door machinegeweren van uit hun spelonken bestreken.

Hier heeft men niet handgranaten overal voor het grijpen. Als wij een gasmasker willen zien, wordt het uit een kast voor den dag gehaald, splinternieuw in een doos liggende. Het is het type, dat men van de Fransche fotografiën kent, met de uitpuilende oogglazen en het ronde, vooruitstekende mondgat, die de mannen het uiterlijk geeft van vermomde bavianen. Als een man het masker over het hoofd trekt, komen van alle kanten zijn kameraden aangelopen, om te zien en hun opmerkingen te maken. Natuurlijk wordt hij gefotografeerd. « Bitte recht freundlich » klinkt het spottend van alle kanten.

Men kijkt niet zoo nauw waar men staat. Men loopt over de borstweringen, al zijn ook op eenige honderden meters afstand de vijandelijke stellingen zichtbaar. Wij zijn op een der rustigste plekken van het front.

Wij volgen nu verder de bergkam, die ongeveer de politieke en nu ook de strategische grens tusschen Duitschland en Frankrijk vormt. Als wij verder komen, zien wij beurtelings de borden van Fransche en Duitse toeristenverenigingen. Wij stijgen steeds hoger, en komen nu in een gebied, waar in het begin van den oorlog bloedig en hardnekkig gevochten is. Men ziet weer de sporen van het boschgevecht, man tegen man.

De oude loopgraven zijn heel ondiepe, breede greppels, waarin alleen een liggend soldaat dekking vindt: Het bosch is hier gehavend. Overal liggen graven langs den weg. Wij komen aan een kruis dat den naam draagt van den Franschen officier van gezondheid Lépine, een zoon van het bekende voormalige hoofd der Parijsche politie. Als datum van den dood staat erop : 1 November 1914.

Duitsche gevangenen te Houthem.

Wij zijn nu reeds ongeveer 1000 meter hoog, maar nog steeds ligt er maar een dun laagje gepoederde sneeuw. Het is een merkwaardige plek met oude toeristenhutten, kruisbeelden, uit takken en aarde gemaakte puntige tenten, die de Fransche Alpenjagers hier hebben achtergelaten. Een tijd lang hebben de Duitsche officieren op deze hoogte een paard ter beschikking gehad, en voor hun kunsten op dit gemeenschappelijk rijdier, hadden zij een soort manège aangelegd: de hoogste in Duitschland. Het is een plek vol herinneringen: «Hier werd de eerste Duitsche patroelje beschoten», «hier viel die en die», alles uit de eerste dagen van den strijd, die nu zoo ver achter ons schijnen te liggen.

Langzamerhand opende zich voor ons het panorama over de Vogezen en het Schwarzwald. Fantastische landschappen lagen voor onzen blik.»

XXI.

HET BEVRIJDINGSOFFENSIEF

De verovering van 't woud van Houthulst.

Eindelijk sloeg ook de uur van het Belgisch leger. Op 2 September had Maarschalk Foch onzen koning verzocht een offensief te bevelen ten N.O. en ten O. van Ieperen en dan in de richting Brugge en Gent. De legergroep in Vlaanderen onder opperbevel van onzen vorst, bestond uit het Belgisch leger, het 2^e Britsche leger van generaal Plumer, en het Fransche van generaal Degoutte.

Den 25ⁿ September richtte de Koning een proklamatie tot zijn troepen:

Soldaten,

«Gij gaat een machtigen aanval doen op de vijandelijke stellingen.

Zij aan zij met uwe heldhaftige Fransche en Engelsche wapenmakers, komt het u toe den overweldiger, die sedert meer dan vier jaar uwe broeders verdrukt, terug te drijven.

Het uur is beslissend.

Overal wijkt de Duitscher.

Soldaten,

Toont u waardig van de heilige zaak onzer onafhankelijkheid, waardig van ons verleden, waardig van ons ras.

Vooruit voor 't recht, voor de vrijheid.

Vertrouwt stellig op de overwinning, voor het roemrijk en onsterfelijk België.»

ALBERT.

Den Zaterdag, 28 September, om 2 uur 1/2 's morgens, begon op gansch het front van het Belgisch leger, een reusachtige artillerievoorbereding, waaraan met de Belgische batterijen, talrijke Fransche en Britsche batterijen deelnamen, alsmede schepen van de Britsche vloot, die 's vijands kustverdedigingswerken en gevoelige punten van zijn middelen van verkeer bombardeerden.

Drie uren lang duurde het gedonder van een roffelvuur, waarvan de verre echo, over de Duitsche linies, ongetwijfeld als een teeken van aan-

staande bevrijding kwam weerklinken in de harten van de onder het juk gebukte bevolking.

Verontrust en verrast in hunne linies, werpen de Duitschers onverpoosd talrijke groene en roode vuurpijlen, die haastig op elkaar volgen als een alarmvuurwerk.

En waar zou men strijden? Er was hier geen enkele begaanbare weg, niet anders dan schorren, moerassen, granaatkuilen, heuveltjes modder, prikkeldraadversperringen, grachten, waterlopen. Het was hier een hel om te vechten en toch zouden onze mannen het wagen. De kanonnen zouden achterna gesleept worden dwars door het doorkuilde land, door plassen en wadden, over planken en door slijk.

Zoo werd een yreeselijke en groote dag geboren.

O, die nacht! Zou het waarlijk de laatste zijn aan den IJzer? Ging men morgen het land bevrijden, al die dorpen en steden, het eigen huis, vader en moeder, vrouw en kinderen, zuster en verloofde?

Morgen!

Maar de dood waarde nu rond en teekende zoovele jonge levens...

Morgen... Wie zou er sterven? Wie zou er vallen, op den weg der bevrijding?... Die Limburger daar, wiens huis verre stond, of deze West-Vlaming, wiens dorpje opdoemde achter de verwoeste zone... Deze West-Vlaming, zou hij sneuvelen, als op den drempel zijner woning?

Wie...? Daar zitten er, die een brief overlezen, of eenige regelen neer krabbelen... of een foto bekijken... Anderen zijn blij, dat ten laatste, ten laatste toch de kans gegeven wordt om een einde te maken aan dit ellendig bestaan, en nochtans weenen ze.

Die nacht... Aalmoezeniers hooren biecht, spreken den zegen uit.

Het uur H. nadert... het uur van den aanval.

De duisternis hangt over 't IJzerland.

De wind huilt over het verwoeste gewest...

Overal wordt gewaakt... Men is gereed; het gansche leger..., uitgerust voor den geweldigen tocht.

Weinig wordt er gesproken... Sommigen slapen, de meesten peinzen... Soms gaat als een huivering over die duizenden mannen, van de zee tot Ieperen... Er zullen er straks immers zooveel sterven...

En het uur nadert... Nog even de stilte, die meer bezwaart dan geweld...

De onzen hebben natuurlijk het goede nieuws uit Frankrijk druk besproken.

Toen den 31ⁿ Augustus de Kimmelberg hernomen werd en daardoor de bedreiging in den rug van het Belgisch leger viel, sloeg bij ons leger ook de hoop op, dat er nu een keering zou komen aan den IJzer.

De Duitschers zelf beseften dit wel.

Dr. Adolf Koester, de oorlogskorrespondent van de «Vorwärts», meldde van het Westelijk front:

«Welke overwegingen tot de ontruiming van 'n sektor van Estaire en tot het opgeven van het trotsche Kimmel-bolwerk geleid hebben, of dit een dreigend offensief van den vijand is ge-

weest, dat thans een stoot in de lucht werd, of dat het enkel is geschied met het oog op de frontverkorting, zal in de naaste toekomst wel blijken. Vast staat dat ten minste twee Amerikaanse divisies in Vlaanderen verzameld zijn, waaruit men zou kunnen besluiten tot aanvalsbedoelingen bij de Entente. Vast staat verder dat de jongste frontverkorting aldaar geheel overeenkomstig het vastgesteld program verlopen is. Vrijdagmorgen om elf uur heeft de vijand den top van den Kimmel bezet.

Al het artillerie-materiaal was te voren in veiligheid gebracht. Al de Engelsche schuilplaatsen, waarvan in het bijzonder in de inzinking tusschen beide heuveltoppen sommigen zich nog in zeer goeden staat bevonden, zijn voor het vertrek der Duitschers door Deutsche pioniers vernield. Evenals in het Noorden, volgde de vijand ook in het Zuiden aan Leie en aan de Lawe zeer voorzichtig de Deutsche terugtrekkende patroeljes, die den vijand ieder oogenblik door tegenaanvallen verliezen toebrachten.

Op welke linie de Deutsche leiding den Engelschen het halt zal toeroepen, staat niet vast. Noch aan de Deutsche legerleiding, noch aan de Deutsche troepen is de bestorming van deze Vlaamsche bergvesting, die op 25 April '18 door uitgelezen Alpentroepen geschiedde, gemakkelijk gevallen. Maar evenmin als de naam van de Marne, mag ook de naam van den trotschen Kimmel een rol spelen bij de overwegingen, waarvan het doel van een geheelen veldtocht en het lot van een geheel volk afhangen.

Het opgeven van den Kimmel is waarlijk slechts een kwestie van prestige. In de toekomst zullen wij weer evengoed blootgesteld zijn aan de kanonnen, die de Engelschen op den Kimmel plaatsen zullen als wij dat gedurende drie jaren zijn geweest. Maar juist daarom moeten de militaire redenen van beslissende betekenis zijn voor de toekomst van den geheelen veldtocht.»

En zeker waren de militaire redenen van beslissende betekenis; dat bleek nu, drie weken later.

De laatste nacht aan den IJzer...

Nog eenige minuten... De kanonnen bulderen... tien, twintig, honderden dan. De hemel zit vol vlammen... het licht flikkert over de vlakke, de loopgraven, over het gezicht der soldaten, over de ruïnen, de schuilplaatsen. Granaten fluiten over de linies. Verschrikkelijk woedt de orkaan. De grond beeft, de lucht schokt. Het offensief begint... Men mijmert niet meer, de huivering is verdwenen; men wacht het sein om voort te rukken, men verlangt er nu naar, om een einde te maken aan de ontzettende spanning...

Aan den IJzer legt de genie de bruggen... Wat duurt die artillerievoorbereiding lang...

5 u. 30... Fluitjes klinken en daar gaan de eersten. Groote God, zou het dan ditmaal waar zijn, dat men niet terugkeeren moet naar deze loopgraven en schuilplaatsen, naar die stellingen van den IJzer, naar al dat dorpspuin, naar de kantonnementen, waar men ieder hoekje kent?...

Zou men doorbreken... de bevrijding brengen in het land, dat nu zoo vol geheimzinnigheid scheen, ginds achter die heuvelen, dat als een

Schuilplaats der mitrailleurs A. 16.

vreemde was geworden, maar waar toch het eigen huis stond!

De eersten trekken over de bruggen, sluipen door het «niemandsland», de woestenij van modder en granaatkuilen, waar alles dood is, tenzij het riet, dat in den wind schijnt te klagen.

En dan botst men op de vijandelijke stellingen. Machinegeweren rateien, kogels zoemen. De eerste kreten klinken, de eerste dooden vallen... De slag is begonnen, 't zal de bevrijding zijn, maar zij eischt zware offers.

In 't Oosten licht de dag, griauw en somber, geboren in regen en wind, in bloed ook.

* * *

Ja, 't is een ontzettende nacht geweest. Te Oostende, Brugge, Torhout en elders vlucht men naar de kelders, want uit ronkende vliegtuigen vallen moordende bommen. En er is zooveel wanhoop in Vlaamsche huizen. Moeders zijn er met kleine kinderen alleen. De bezetter heeft de mannen, de zonen, de weerbaren weggevoerd. Hij voelt het, dat hij zal moeten vluchten en aan zijn ontbindend leger ketent hij nog duizenden slachtoffers. In groepen moesten zij zich aanmelden, 't schamel pakje op den rug, vaders met zonen, knapen nog, en men drijft hen als slaven 't onbekende in... Vrouwen, moeders weenen, jammeren, klagen, maar worden brutaal teruggedreven, als de liefde hen jaagt naar de gebouwen waar de dwingeland ze vereenigt voor den verren tocht. 't Is als in de gruwelijkste dagen der deportatie. Als de bevrijders komen, mogen ze geen broeders vinden, die ze zouden kunnen inlijven bij 't eigen leger.

O, wat wordt er weer geweend, in de doodsche huizen, waar hier de vader, daar de vader met een of meer zonen, vertrokken zijn! De Duitscher slaat alles aan, de schapen, de geiten, de karren. Alles, alles moet mee... Treiterend zegt hij, dat de Engelschman wel eten brengen zal. Hij perst boeren met hun getrek om den gestolen buit of militairen voorraad te vervoeren.

Er zijn dorpen in West-Vlaanderen, waar geen enkel paard of rund meer overblijft. Zoo begint

het 't eerst in de dorpen nabij het front; 't brutaal geweld zal zich weldra tot andere plaatsen uitbreiden...

't Was trouwens al eenige maanden geleden met burgers in Noord-Frankrijk begonnen...

In den verleden winter kregen gevangenen uit Holzminden, Havelberg en andere kampen bevel, naar Frankrijk te vertrekken; men voerde de duizenden naar Frankrijk, even ten Zuiden van Maubeuge, waar een overgangskamp is.

Hier sorteerde men hen naar ambacht en geschiktheid en deelde hen bij de verschillende diensten in, als: «straszenbau, eisenbahnbau», enz.

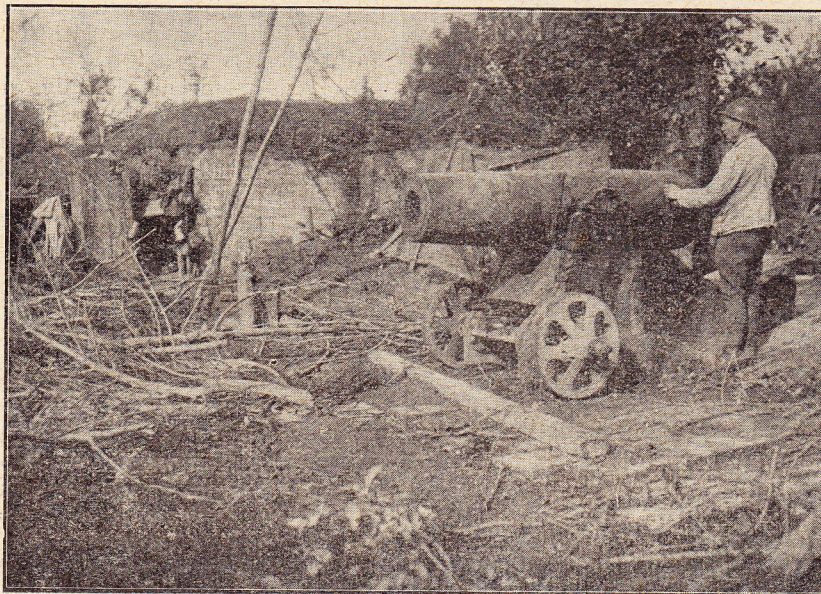
Een sterke groep werd vervolgens naar het dal der Aisne gestuurd, naar Château-Porcien, Gomont, Balham, Blanzky-la-ville, Avaux, Neufchâtel en andere plaatsen ten Noord-Oosten van Reims. Deze gedeporteerden ontmoetten daar jongelingen en mannen uit de naburige dorpen, die allen door de Duitschers gerekwireerd waren tot den militair arbeid. Al deze werklieden moesten wegen en spoorlijnen aanleggen; treinen brachten daarvoor allerlei materiaal, o.m. groote hoeveelheden steen, grint, zand, rails, enz. In een bosch bouwde men een groot goederenstation met vele sporen naast elkander, die weer verbonden werden aan tramwegen. Krijgsgevangenen en meisjes moesten hard werken en de Duitschers ontzagen zich niet, nog andere onrechtvaardige maatregelen te nemen, om steeds meer arbeidskrachten te hebben. Veel krijgsgevangenen, daar aan 't front gemaakt, werden als behoorend tot een gevangenkamp in Duitschland ingeschreven, maar nooit zijn ze naar dat kamp gevoerd; de Duitschers hielden ze ter plaatse en deelden ze in werkkompagnies in, terwijl de familieleden in Frankrijk en Engeland meenden, dat hun verwanten in 't Duitse kamp vertoefden, waar ook brieven en pakjes aankwamen.

Nog hatelijker was de houding tegenover jonge meisjes en vrouwen; ook deze werden tot den arbeid geprest, zoowel die van de dorpen in den omtrek als van elders. De laatsten woonden samen in een verlaten huis te Gomont en mochten wel vrij in het dorp rondloopen, maar niet naar een naburige gemeente gaan. Deze meisjes en vrouwen verrichtten lichter werk, als hout binden, riolen maken voor den afvoer van 't water, of moeten wasschen en koken.

En in den Zomer van 1918 maakten de Duitschers plannen, om bewoners, die ze in 1917 uit West-Vlaanderen verjaagd hadden, er terug te voeren. Wij schreven toen in «De Telegraaf».

«Ons blad meldde onlangs hoe de Duitschers lijsten lieten opmaken van bewoners der ont-rimde Vlaamsche gemeenten bij 't front; deze bewoners vertoeven nu vooral in de provincies Antwerpen, Brabant en Limburg, en moeten naar West-Vlaanderen terugkeeren. Er werd op gewezen hoe die lijsten voornamelijk moesten dienen als een opgave van beschikbare militaire arbeiders.

Zoo ernstig was de vrees voor dien terugkeer van vele bannelingen naar de gevaarlijke frontzone, dat we er zelfs den weerklank van vonden

Zwaar Duitsch kanon door de Belgen in het woud van Houthulst veroverd.

in bladen, die in 't bezette gebied verschijnen. En geen wonder! Als de Duitschers bewoners der gemeenten, na ze eerst weggevoerd te hebben verder België in, thans terugbrengen, in dat oorlogshoekje van Vlaanderen, doen ze het natuurlijk niet zonder militair doel. En wat dit militair doel is, wordt ieder duidelijk, als hij zich maar even herinnert, hoe onlangs uit Gent en omgeving weer duizenden knapen, jongelingen en mannen gedeporteerd werden.

Dat de Duitschers wel voornemens zijn hun plan door te drijven om duizenden menschen naar West-Vlaanderen terug te sturen, blijkt uit een proklamatie van Sixt von Arnim, den opperbevelhebber van het vierde leger. Deze proklamatie slaat op het inrichten van 't gemeentebestuur in de plaatsen als Roeselare, Handzame, Geluwe, Hooglede, Staden, Meenen, Wervik, Komen, Kortemark. De opperbevelhebber kan nieuwe burgemeesters aanstellen. Men moet uit de teruggekeerde inwoners een gemeenteraad kiezen en de noodige schepenen, enz.

Men lette eerst op de namen van sommige gemeenten, Roeselare, Meenen, Wervik, Komen bijv. De drie laatste steden liggen aan de Leie. Roeselare vindt men op de kaart wat Noordelijker. En tusschen die plaatsen moet men de ruïnen zoeken van de genoemde dorpen als Moorslede, Geluwe, Kortemark, terwijl Handzame bij Diksmuide ligt.

We zijn dus volop in het operatiegebied, en wel onmiddellijk achter 't Iepersche front.

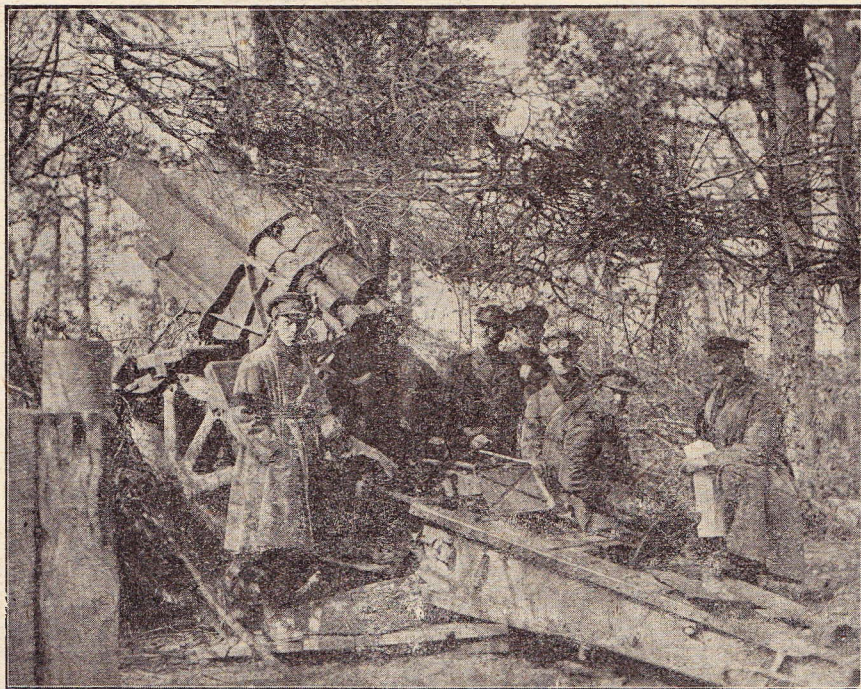
Waarom voeren de Duitschers er de burgers terug? Als het is omdat zij er rustig zouden wonen, kan dit voor het leger slechts hinderlijk zijn. Men denke even aan de strenge maatregelen, veel verder achter het front zelfs, genomen, om het verkeer der burgerij te belemmeren en daardoor spionnage te beletten. De bevoorrading der inwoners eischt transportmiddelen, welke voor

het leger zoo noodig zijn. En op veel meer nog konden we wijzen, om aan te toonen dat de afwezigheid der burgerij noodig is voor de troepen.

Wat is dan de drijfveer der Duitsche overheid? Deze beweerde zelf, dat zulks menschlievendheid was. «Die arme bannelingen moesten weg om 't gevaar van de beschieting der Engelschen. Nu zijn de Engelschen achteruitgetrokken en we haasten ons om de bevolking terug naar huis te laten keeren en zullen haar zelfs de noodige meubelen verschaffen, indien hun inboedel door de Engelschen verwoest is geworden.» Aldus beweerden de Duitschers.

Menschlievendheid! Die verwacht men allerminst van een militaire overheid, welke pas nog zoovele gezinnen uiteenrukte en zelfs kinderen tot slaven doemde; die de mannelijke bevolking van een gehucht bij Moerkerke wegvoerde, omdat de politie den dader van een aanslag op een Duitsch detektief niet vinden kon, e.m.d.

Menschlievendheid! Juist alsof het genoemde gebied nu veilig is. Een staaltje uit Torhout, dat nog verder dan bovenbedoelde plaatsen van het front ligt. Elken avond, tegen achten, verlaten drommen vrouwen, kinderen, grijsaards hun woning, om bij gemis aan eigen kelder, in dezen onder het stadhuis te overnachten. En de veiligheid te Komen, waar reeds twee jaar geleden geen muur meer stond zonder barst! Levendig herinner ik me nog een moeder, die van Komen kwam en met haar kinderen vele maanden in een kelder had geleefd. Niet licht zal ik vergeten, hoe ze het leven daar in 't Leie-stadje als een hel schetste. Veiligheid te Kortemark, fel bestookt kruispunt van de lijnen Ieper-Oostende, en Gent-Diksmuide, te Hooglede, op den grooten weg van Brugge-Torhout en het hoofdkwartier Thielt naar West-Roozebeke, Poelkapelle, St-Jan en Ieperen, namen die genoeg zeggen op oorlogsgebied!

Duitsche obussier van 28 in het woud van Houthulst door de Belgen veroverd in September 1918.

Kortrijk, dat nog een heel eind buiten dien kring ligt, lijdt al zooveel. Wat zal het dan in genoemde plaatsen zijn!

En waar moeten de teruggevoerde bannelingen zich vestigen? Straks wordt het Winter en de huizen liggen neer of waggelen dak- en steunloos.

Maar onder een nieuwen naam verbergt de Duitsche overheid haar ware plannen. Onder het masker van menschlievendheid — immers zoo'n communiqué klinkt mooi in neutrale landen, waar men niet met de plaatsen bekend is — zal men duizenden jongelingen, mannen en meisjes tot militairen arbeid dwingen.»

Zoo schreven we toen... Maar de Duitschers hadden den tijd niet dit plan uit te voeren... Hun overwinningen verkeerden in nederlagen en ze begonnen dus met meerdere dorpen van de bevolking te ontruimen...

Welk leed hing nu Vlaanderen boven 't hoofd?

* * *

Ja, 't is een vreeselijke nacht... Ook in Zeeuwsch-Vlaanderen hooren we dien orkaan. Tegen den morgen zakt een gewonde vogel nabij Oostburg. Uit het toestel stapt een Britsch vlieger en hij vertelt ons het gewichtig nieuws dat het offensief begonnen is.

Neen, niet een offensief, doch hét offensief, het groote, het beslissende, hetwelk men vier jaar lang heeft verwacht. Maar wie kan, wie durft het gelooven?

En toch... de lucht is al zwanger van gebeurtenissen. Men verwacht schokkende feiten.

Het Nederlandsch korrespondentie-bureau meldde:

«Ten gevolge van verschillende omstandigheden is de mogelijkheid niet uitgesloten, dat in de naaste toekomst wederom vluchtelingen uit Noord-Frankrijk en België een toevlucht in ons land zullen zoeken.

Zoodra die mogelijkheid zich voordeed, heeft de minister van Binnenlandsche Zaken aanstonds de noodige voorzorgmaatregelen getroffen. Reeds Dinsdag j.l. had de heer Ruys de Beerenbrouck besprekingen aan zijn departement met de personen die als regeerings-gedelegeerden in de Zuidelijke provincies zullen optrèden. Ook met het militaire gezag, dat begrijpelijkerwijze den eersten stroom zal hebben op te vangen en in de juiste bedding te leiden, heeft overleg plaats gevonden.

De groote moeilijkheden, welke, vergeleken met den toestand in 1914, uit den bestaanden voedselnood voortvloeien, zullen allicht kunnen overwonnen worden door de medewerking van de Relief-kommissie, met welke mondeling door de regeering overleg is gepleegd. De wijze waarop, zoo noodig, de vereischte levensmiddelen van deze kommissie betrokken zullen worden en gedistribueerd, wordt, door een kommissie ad hoc, welke de minister in samenwerking met den opperbevelhebber instelde, voorbereid.

Eindelijk zijn reeds de noodige stappen gedaan om de vluchtelingen met den meesten spoed buiten het grensgebied naar elders te vervoeren, terwijl mede de noodige sanitaire maatregelen genomen worden.»

Dat wees op een strijd in andere deelen van België en Frankrijk, dan waar de gevechten gewoed hadden.

Voor de burgers dier nieuwe oorlogsgebieden

Duitsch kerkhof te Houthulst.

werd de toestand gevaarlijk. De Duitschers wezen daarop en meldden :

« De Zwitsersche regeering is verzocht zich onverwijd tot de Fransche regeering te wenden, om haar mededeeling van dezen stand van zaken te doen, en haar voor te stellen, in het belang der bewoners van steden in Noord-Frankrijk de verzekering te geven, dat zij van de beschieting dezer steden zal afzien en haar bondgenooten eveneens daartoe zal nopen.

Ook is de Deutsche regeering er toe bereid, ten minste een deel der bevolking tot vertrek naar de vijandelijke linies over te halen, waartoe dan bijzondere afspraken van front tot front wenschelijk zouden zijn.

Voor het geval dat de Fransche regeering niet op ons voorstel zal willen ingaan, kan de Deutsche regeering de verantwoordelijkheid voor het leed der bevolking, dat het gevolg is van de vijandelijke beschieting van alle grootere en kleinere plaatsen achter het front, niet op zich nemen. »

Hoezeer de Duitschers ook in dit bericht menscheelievende gevoelens huichelden, bewees het feit dat zij zelve aan de bewoners geen leed spaarden. Wij gewaagden hiervoren reeds van de wegvogering der burgers.

Te Eekloo bijvoorbeeld zag men dien triestigen doortocht.

Daar trokken groepen West-Vlamingen door de

lange hoofdstraat. Te midden der dompelaars bemerkte men kudden geroofd vee en wagens vol buit.

Zoo kwamen daar 3.000 man van Oostende en de kust; de wegevoerden brachten den nacht door in kerken en fabrieken. Velen trachtten te ontsnappen en verborgen zich op boerderijen.

Ook te Eekloo zelf riep men de weerbare mannen op, en tal van hen werden opgesloten in de kerk van Waarschoot. Exaarde, bij Lokeren, zat volgepropt met opgeëschten. Velen werden ziek.

Men zag weldra den buit uit Vlaanderen te Antwerpen aankomen.

Te Maldegem lazen we van die dagen in een dagboek :

« Het opdrijven van paarden, koeien, schapen en geiten, buit uit Vlaanderen, duurt voort. Velen loopen verlore en komen in den stal van ongewone liefhebbers terecht.

Het pionierspark van Maldegem, achter het klooster, wordt naar de Schipdonksche vaart toe verlengd.

Het marinedepot van Brugge komt naar Maldegem.

Des Zondags morgens hangt aan alle hoeken der straten het bevel uit, dat alle mannen geboren tusschen 15 Oktober 1901 en 15 Oktober 1872 zich Maandagmorgen om 8 uur op de markt moeten bevinden met voedsel en dekens.

Des morgens komen er al eenige mannen af, maar velen vertrouwen het spel niet, doch de boerenmensen trekken naar de markt, zeggende « Wij moeten toch », en allen worden in den hoek van het klooster gedreven. Omtrent negen uur, ziende dat de buitenmensen gingen, trokken ook de binnenmensen op; velen hebben hondenkarren, steekkarren, rolwagens mede gebracht. De mannen van Scheewege kwamen met een Roemeenschen wagen af, waarop al hun bagage lag. Omtrent tien ure begon de slavenmarkt; de adjudant der Kommandantuur begon met de mannen in rijen van 4 te stellen. Als er zoo een paar honderd gereed waren, klonk het bevel « af-fahren, vorwaerts! », en de stoet zette zich in beweging langs de Marktstraat, welke vol stond met zusters en ouders om hun nog een laatste afscheidsgroet toe te werpen. De oudsten zagen er allen somber uit, de jongeren zongen luidkeels. Als deze groep voorbij was, begon men weder op de markt de mannen in orde te zetten; een tweede groep vertrok, en wat nadien nog een derde, waaronder die met hunnen Roemeenschen wagen; dan bleef het wat stil. De oversten der Kommandantuur waren aan het beraadslagen. De andere burgers mochten dan naar huis gaan. »

Bij dit alles heerschte dus de meeste willekeur.

Vlak bij de frontlinie bleven meestal slechts eenige grijsaards en vrouwen achter, de eerste landgenooten die onze bevrijders straks zouden zien.

* * *

Voor het offensief in Vlaanderen zullen de Belgen samenwerken met Franschen en Engelschen, allen onder het opperbevel van Koning Albert.

Ziehier de opstelling der troepen: Ten Noorden liggen de 1°, 7° en 10° divisies, generaal Bernstein; dan de 3° en 9°, generaal Jacques, in het centrum; achter dit middenvak blijft de 128° Fransche divisie in reserve.

In het Zuiden staan de 6°, 2° en 8° divisie, generaal Biebuyck, met de 11° divisie tot steun. Tot algemeene reserve houdt men de 164° en 41° Fransche divisies en de ruiterij-divisie.

Aan den linkervleugel dezer troepen: de 4°, 2° en 1° divisies, ten Zuiden van Diksmuide en tusschen dit punt en Nieuwpoort.

Aan den rechtervleugel ligt het 2° Britsche leger van Plumer.

De natuurkrachten schijnen zich tegen onze troepen te keeren. Rond zeven uur begint de wind stormachtig te huilen. Na den regen valt een echte stortvloed neer, die het gelaat geeselt en de natte kleedingstukken verzwaart. Het terrein, dat reeds afschuwelijk is, wordt nu een waar moeras, waar men lastig in voortplonst, in de granaatholen dompelt tot aan de heupen en met moeite, vol slijk er weer uit opstaat.

Niettegenstaande deze omstandigheden, namen onze mannen, op wonderbare manier, gesteund door de batterijen en door de machinegeweren der eskadrielen, tusschen 7 en 8 uur, de eerste Deutsche linie in, de « Franken-Stellung », talrijke « kameraden » gevangen nemend, en deze die weerstand bieden, neerschietend.

De « Preussen-Stellung » wordt bijna tezelfdertijd, na woesten aanval, veroverd, alsmede de derde Deutsche stelling, de « Bayern-Stellung »: tusschen 10 en 11 uur zijn deze linies insgelijks in ons bezit.

Deze verpletterende vordering, verwezenlijkt door zeven infanterie-divisies, tot dan toe in eerste linie op het front tusschen Blankaartmeer en de baan Ieperen-Zonnebeke, laat alles verhop en zal den aanval tegen het geducht woud van Houthulst mogelijk maken.

Het opperbevel, de moeilijkheid inziende van dezen hinderpaal, die onoverkombaar scheen, wilde hem eerst overwinnen door omtrekking. Maar de vorderingen zijn boven alle verwachting en het welgelukken doet het plan wijzigen. En ten einde geen tijd te verliezen, die nadeelig zou worden voor verdere verrichtingen, besluit men ertoe de koe bij de horens te pakken en... het woud frontsgewijze aan te grijpen.

Dit is geen klein werk. Wij hebben gezegd dat dit hol schrikkelijk versterkt was: machinegewernesten, behendig verborgen en beschermd door eene reeks bijverdedigingen, die elkaar aanvullen, ontelbare granaatholen vol stinkend water, waarover een verwarde hoop ontwortelde en stukgeschoten boomen liggen, met platgedrukte takken, omgewoeld struikgewas met prikkeldraad aangehecht.

Het woud van Houthulst wordt genomen.

Aan den linkervleugel en ten N. van het woud, neemt de 1° I.D. op schitterende wijze Clerken-Riegel in, een versterkte stelling die de Westerhellingen van de hoogte Clerken-Stadenberg dekt.

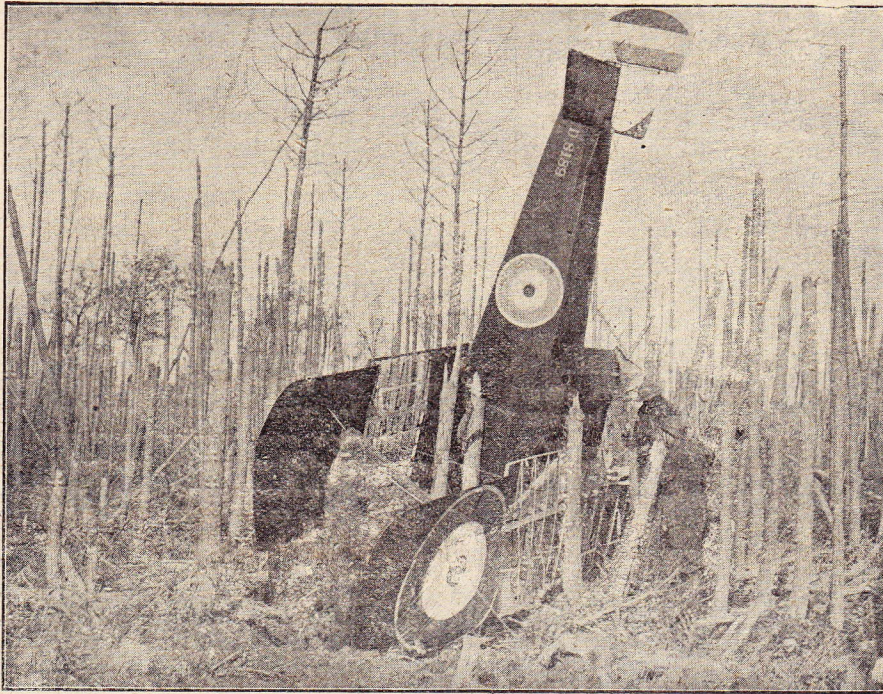
Andere eenheden van de Noordergroep, de 10° I.D. links van het aanvalfront en achter de 1° I.D. moeten, na het Zuiderpunt van het Blankaartmeer te zijn voorbijgetrokken, Woumen innemen en zich daarna terugtrekken in de richting van Clerken. Maar de verovering van het Blankaartkas teel, op den Oosteroever van het meer gelegen, verde een lang en zwaar gevecht, dat eerst 's middags ophoudt, wanneer de laatste verdedigers, die met ongewone hardnekkigheid hadden weerstand geboden, gedood zijn. 's Avonds ging de 10° I.D., zich bij de 1° I.D. en de 4° I.D. voegen.

Men zou iedere afdeeling afzonderlijk moeten volgen om de episoden van dit offensief te vertellen.

Ziehier het optreden der lichte groen der 4° I. A. onder luitenant-kolonel Yperman.

De aanval begon op 28 September onder leiding van kapitein Jacquemin. De wielrijders, versterkt door het peloton patroelieus der groen ruiterij, hadden den ganschen nacht gekronen op een moerassigen grond, met hoog gras beooid, die zich op een afstand van twee kilometer tusschen den IJzerdijk en Rille uitstrekt. Bij den dageraad, verstijfd van de koude en nat tot op het vel door den regen die niet opgehouden had te vallen, rukten de aanvallenden op teken van hun overste ten stormloop.

Bij den kreet « Leve de Koning ! » springen de mannen der compagnie over den prikkeldraad, bajonet vooruit en, de beton-schuilplaatsen voor-

Engelsch vliegtuig door de Duitschers in 1917 neergeschoten en door de Belgen in Oktober 1918 gevonden in het woud van Houthulst.

bijstrevend, dringen zij het hart der stelling binnen.

Weldra is het een gevecht man tegen man: de handgranaten ontploffen langs alle kanten, de mitrailleurs vuren onophoudend en de bajonetten zijn rood van bloed.

De persoonlijke moedige daden zijn talrijk en men haalt het geval aan van den ruiter Mariën, die den dood vindt in een episch gevecht. Onmerkbaar vermindert de hevigheid van den strijd en de wielrijders blijven meester der stelling. De grond is met lijken bedekt. Het gevecht duurt het overige van den dag en den ganschen nacht voort, en de kompagnie blijft onderhevig aan het onafgebroken vuur der Deutsche mitrailleurs.

De verliezen zijn groot en wanneer, na dertig uren strijd, de wielrijders afgelost worden, hebben 15 der hunnen de inname der stelling met hun leven betaald; twee officieren, luitenant Brocal en Kis, en 25 mannen waren zwaar gewond. Indien men rekenschap houdt met het groot getal soldaten wier wegvoeren 's anderendaags na dit gevecht noodzakelijk geoordeeld werd, mag men zeggen dat de kompagnie wielrijders van de lichte groep der 4° L. A. in deze stoutmoedige onderneming, met een voortvarendheid, waard als voorbeeld aangehaald te worden uitgevoerd, meer dan de helft van haar effectief verloren heeft.

En dan het 17° linie.

Te 5 u. 30, het uur H, rukt het 17° linie op de Deutsche loopgraven los. De mannen, wier moed door het vernemen der gebeurtenissen aangevuurd is, en die zich door het wachten niet laten ontzenuwen hebben, zijn met niet te beteugelen

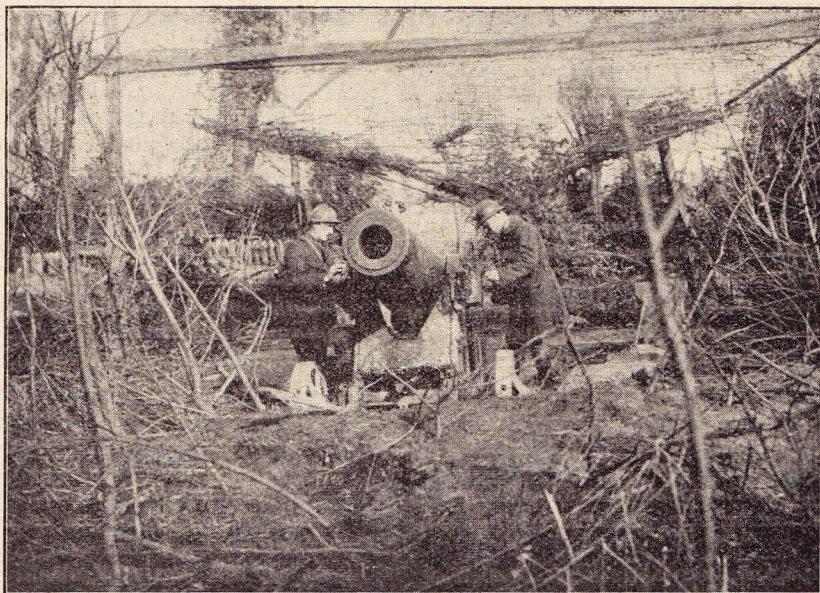
voortvarendheid beziel. Zij rukken ten stormloop gelijk duivels, spijs de hevige tegenwerking van den vijand, de groote moeilijkheden van den marsch in een terrein door ontploffingen van vier jaren oorlog omgewoeld en door den stortregen, die onophoudend uit de grijs-sombere lucht valt, doorweekt. De eerste loopgolven, door het II/17 gevormd, hadden, om 7 u. 30, vóór zich al de steunpunten der «Flandern-Stellung» en den P. A. van Grey overrompeld en bemeesterd.

Ten 12 uur plantte het regiment zijn vaandel op het laatste aangewezen objektief, een groot aantal gevangenen en aanzienlijken buit bemachtigend.

's Anderendaags 29 September, om 3 u. 30, herbegon de opmarsch in de richting van Moorslede. De drie bataljons van het 17°, in diepte gerangschikt, stormden nogmaals op tegen den vijand, wiens talrijke zware en lichte mitrailleurs, die op den Keiberg opgesteld waren, enkele oogenblikken daarna het vuur openden.

Doch de opmarsch van 't 17° was onstrembaar. Aangezweept door de overwinning van gisteren en heden door de zon die hel en heerlijk schittert, rukken officieren en soldaten vooruit, niettegenstaande bloedige verliezen.

Majoor Hamer, die het bataljon der eerste linie aanvoert, wordt gekwetst en ontruimd, doch zulks brengt geen vertraging teweeg. Men moet Moorslede bereiken en men zal. Om 11 u. 7 wordt de Keiberg veroverd, en de opmarsch gaat voort onder de stortvlagen der mitrailleurs, welke de dappere soldaten van 't III/17 neermaaien. Om 14 u. 40 wordt Waterdamhoek ingenomen

Zwaar Duitsch kanon door de Belgen in het woud van Houthulst in September 1918 veroverd.

met de hulp der artillerie en de achtervolging gaat voort langs Sint-Pieter, welks omstreken rond 15 u. 30, na zeven uren hevig vechten, bereikt worden.

Het I/17 lost het vermoeide IIIe af en herneemt den vooruitgang naar Rollegem-Kapelle ten koste van pijnlijke opofferingen, want langs alle kanten knetteren de mitrailleurs. Niettegenstaande de tusschenkomst der artillerie weerstaat de vijand, beschut door zijn dekkingen in gewapend beton, met uiterste energie en wanhoop.

Den 30ⁿ September, om 7 uur, herbegint de aanval, doch hij wordt door het geweldig vuur der mitrailleurs en granaatwerpers afgeslagen. Om 10 uur, na een nieuwe voorbereiding door de artillerie, rukken de hardnekkige soldaten van het 17^e terug aan, doch te vergeefs. Een derde poging om 12 u. 25 valt niet beter mee.

Den 1ⁿ Oktober, na een ernstige voorbereiding door de artillerie, tracht het II/17 op zijn beurt Sint-Pieter in te nemen, een zware brok, en geraakt er toe na vier uren reuzenstrijd.

Om 15 uur is het II/17 op 200 m. Oostwaarts van den weg Meenen-Roeselare, doch zijne linkerzijde is blootgesteld, daar het naaste regiment nog langs den Westkant der baan is. Om 14 u. 30 stooten de gevorderde elementen van het bataljon op den prikkeldraad der «Flandern-Stellung», op 600 meter Oostwaarts van den weg Meenen-Roeselare.

En het 1^e karabiniers:

Den 28ⁿ September, om 5 u. 30, vertrekken de 64 officieren en 1.850 manschappen van het 1^e karabiniers van het bosch der Cuisiniers ten aanval der Duitsche linies. Het is de zegevierende stormloop ter bevrijding van 't vaderland. Het opeenhoopen van mitrailleurs op den kam van Passchendale kon niet lang den drang onzer troepen weerhouden. Deze stoppen slechts onder Roeselare, vóór het gehucht Kolliemolenhoek,

waar de nieuwe verdedigingslinie van den tegenstander doortrekt. De Beieren, onmachtig tegen den stormloop der onzen, werden verpletterd; verscheidene batterijen en belangrijk materiaal bleven in het bezit onzer dapperen.

Het schoon gedrag van het regiment bezorgt het opschrift «West-Roozebeke» op zijn vaandel: «Ter herinnering aan de koene wapenfeiten en aan de heldhaftigheid der troepen gedurende het zegevierend offensief den 28ⁿ September 1918 begonnen.»

Doch de heete strijd had het regiment zwaar beproefd, dat er 15 officieren, waaronder 7 dooden en 326 soldaten bij inschoot. Nochtans is het met dezelfde vurigheid dat het 1^e karabiniers opnieuw van Vierkaven wegtrok, op 14 Oktober, ten aanval der stellingen door het 7^e regiment der Pruisische wacht gehouden.

Het 16^e linie nam in een hevigen strijd Moorslede, of wat er van overbleef, een muur van de kerk en een van 't klooster tusschen wat steenhoopen, doch alles in schansen verkeerd en sterk met machinegeweren bezet.

Daar het stormbataljon (1/16) geweldig door het artilleriegeschut beproefd was, kreeg op 29 September, rond 8 u. 45, het 3^e bataljon (majoor Bredael), in reserve, het bevel een linieverwisseling uit te voeren, en aldus de plaats in te nemen van het 1^e bataljon, met opdracht langs Moorslede op te rukken, het te overrompelen en zoover mogelijk vooruit te dringen.

De 9^e kompagnie (kapitein Vanniesbecq) en de 10^e kompagnie (kapitein Dery), staan in eerste linie; de 11^e kompagnie (kommandant Van Berwaer) vormt de reserve, de 12^e kompagnie mitrailleurs, onder bevel van kommandant Fritsch, wordt verdeeld op de vleugels der eenheden.

Nauwelijks is het bataljon op den kam geraakt ter hoogte van kilometer 12 van den spoorweg Ieperen-Roeselare, of het wordt aan een geweldig

spervuur onderworpen van middelbaar en groot kaliber en mitrailleurs. Nochtans rukt het verder, niettegenstaande gevoelige verliezen en het artillerievuur dat het bataljon teistert. Keer op keer worden kapitein Dery, onderluitenant Perdaens, kommandant Fritsch gekwetst; onderluitenant Genin wordt gedood.

Om 13 u. 45 staat het bataljon voor Moorslede; kapitein Leblanc heeft kapitein Dery vervangen aan het hoofd der 10^e kompagnie, die met de leiding belast is. Doch op dat oogenblik loopen de verliezen zoo hoog, dat majoor Bredael nu moet vragen en een krachtige beschieting van Moorslede, om den stormloop voor te bereiden. Rond 15 uur is het 2^e bataljon (kommandant Desmeut) op eenigen afstand van het 3^e, gereed om bij te springen. Majoor Bredael neemt dan het besluit het dorp te nemen.

Het bataljon rukt vooruit, onmiddellijk op nieuwe vlagen mitrailleur- en artillerievuur ontvangen.

De 10^e kompagnie, die langs het Noorden optreedt, valt beslist op de mitrailleursnesten, en maakt zich meester van vijftien ongedeerde krijgsgevangenen en vindt tien dooden en gekwetsten. Doch andere machinegeweren komen in het spel. Een gevechtsgroep, onder bevel van adjudant Verriest, wordt gelast ze tot zwijgen te brengen. Er wordt hardnekkig gevochten. Na een uur is de vijandelijke tegenstand van 6 mitrailleurs met een twintigtal manschappen overwonnen. Een peloton (onderluitenant Guiche), uit de 10^e kompagnie gehaald, gaat zich bij het 10^e voegen, dat zijn omsingelende beweging voortzet.

Rechts verneemt de 9^e kompagnie (kapitein Vanniesbecq) door een krijgsgevangene, dat Moorslede nog bezet is door vier kompagnies van 60 manschappen en talrijke mitrailleurs. En toch trekt zij vastberaden ten aanval. De pelotons Peynshaert en Van der Donck (deze laatste officier wordt gekwetst in 't vuur), maken zich meester van 5 mitrailleurs; de kompagnie vervolgt haar vluggen vooruitgang, door hagen en kanten, maakt krijgsgevangenen, overkomt elken tegenstand, wil van geen wijken weten, dringt onstuimig verder, door de machinegeweren van onderluitenant De Clerck bijgestaan.

Weldra bereikt het bataljon den uitkant van het dorp, hier door dikke versperringen van toegevoegde verdedigingswerken beschermd; er worden bressen in geslagen; de pelotons Peynshaert en Van der Donck stormen ten aanval, terwijl het peloton Delbastaille de gevechtslinie langs het Noorden uitbreidt. Moorslede wordt ingenomen en op stormpas doorlopen; de vijandelijke vluchtende infanteristen, artilleries en voertuigen worden achtervolgd door het vuur der overwinnaars. Het is 16 u. 30, doch het bataljon laat het daar niet bij. Vol strijd lust, rukt het vooruit tot op 1.500 meter verder dan het overvallen dorp en stopt slechts ten volle uitgeput en overvallen door de zware granaten, de stikgassen en mitrailleurvuur.

Bevel hebbend den veroverden grond kost wat kost te behouden, bleven de troepen nog eenige uren voor Sint-Pieter.

In den nacht van 9 tot 10 Oktober werd het

regiment afgelost en trok naar Coxyde en Sint-Luesbald om opnieuw gerangschikt te worden.

In het woud van Houthulst was de strijd ontzettend. Machinegeweren maadden gansche rijen der onzen weg. Blokhuis na blokhuis moest overvallen worden. Wie ze bereiken kon, wierp er handgranaten in... En de dood verrichtte dan zijn gruwelijk werk...

Diksmuide werd door omsingeling genomen.

Diksmuide was gevallen na hardnekkige verdediging. Maar hardnekkig deed een vernaal van spionnage de ronde.

Zoo toch luidde een legende onder de fusiliers verspreid. Men beweerde dat een oude vrouw door lichtseinen den vijand den weg toonde om de Franschen te overvallen. Een Engelsch blad maakte er een heel verhaal van en schreef:

«De geallieerde troepen, welke Diksmuide bezetten, bestonden uit een eskadron ruterij op den rechteroever (!) van den IJzer, twee batterijen van 75, een regiment infanterie en een bataljon Zouaven.

De slag van den 10^{en} November begon met geweldig artillerievuur en het voornaamste doel was de stokerij in het midden der stad. Twee 75tigers stonden op de eerste verdieping van een leerlooierij, de anderen beneden op een kleine hoogte, waar men de vellen reinigde. Ons geschut was in staat den vijand op een afstand te houden. De granaten sloegen wijde bressen in de vijandelijke rangen. Een Duitsch stuk had zijn gespan verloren en een eenvoudig salvo maade rijen uhlanen neer. Onze ruterij en voetvolk wachtten slechts op het bevel om in te grijpen. Juist op dit oogenblik verscheen een oude vrouw, die door de Zouaven vriendelijk behandeld was geworden, omdat zij armoe leed.

De soldaten hadden met haar hun soep gedeeld. Zij klom tot op de eerste verdieping der leerlooierij. Toen ieder voor haar veiligheid vreesde, verdween ze. Een oogenblik later bemerkte men een licht op het dak van het gebouw. Het flikkerde driemaal en bewoog zich naar links en rechts. Meer gebeurde er niet, maar vijf minuten later begonnen de Duitsche granaten met wonderlijke nauwkeurigheid te regenen, waar het licht had geglansd. De vlammen verspreidden zich naar alle zijden. Alkool geraakte in brand en eensklaps geleek de gansche buurt een laaiende vuurzee.

Daar het onmogelijk bleek deze te bestrijden of den steeds toenemenden stortvloed van projectielen tot bedaren te brengen, liet de bevelhebber der Fransche troepen de stad ontruimen en alle afdeelingen naar den linkeroever wijken. Met de grootste moeite slechts kon men de vijf-en-zeventig tigers van het terras halen. Voor hun vertrek zagen de soldaten de oude vrouw ten gronde liggen; onder haar rokken bemerkte men de uniform der uhlanen.»

«Dat alles is zuivere verbeelding», schrijft Le Goffic in zijn werk «Dixmude». «Diksmuide werd niet door Zouaven verdedigd: de waarnemingspost der artillerie bevond zich niet op een leerlooierij; bovendien hadden wij daar geen ruterij.» Toch meent de schrijver ook dat de spionnage een zekere rol vervulde in den val van

Diksmuide: te veel lieden, die zich voor vluchtelingen uitgaven of bewoners aan het puin van hun woning gehecht, dienden als medeplichtigen of gidsen voor den vijand. Wij achten deze uitlating een belediging voor de burgerij van het stadje, dat zich zelf ten offer bracht. Wij hebben reeds herhaaldelijk bewezen, hoe lichtvaardig er over dit alles werd geoordeeld. We vergaten bij ons nauwkeurig onderzoek ook dit punt niet en van dergelijke misdaad konden we niets bespeuren.

Le Goffic zegt verder:

«De verteller (van de legende) heeft slechts het eenige korps vergeten, dat den weg voor de Duitschers sloot: de fusiliers-mariniërs.» Doch wij voegen er bij: «En de Belgen!» De rol onzer troepen wordt al te gemakkelijk vergeten en voortdurend onderschat. Zij vingden de hoofdstooten op, doorworstelden met de Fransche mariniërs de moeilijke dagen. En vergeten we niet dat Diksmuide niet alleen bij Beerst, het kanaal van Handzame en het kerkhof verdedigd werd, maar ook door de Belgen aan de tanks, de hoeve Van der Wouden, Den Toren, enz., en eveneens aan den Beverdijk en den spoordam.

Diksmuide is een Belgische post gebleven. Door de vorderingen der troepen om de stad heen, moest de vijand Diksmuide opgeven.

De onzen doorzochten de schuilplaatsen, de kelders, namen nog gevangenen, die achtergebleven waren en plantten onze vlag op de ontzaglijke ruïne.

Veel inwoners van Diksmuide hadden hun fortuin voor de vlucht in den grond verborgen.

Dit was den heer Tocke, politiekommissaris, bekend. Hij vroeg dadelijk aan de overheid terug te mogen keeren, en met eenige gendarmen vestigde hij zich in een kelder, om tegen allerlei slechte elementen te waken. Bij latere opzoekingen werd de helft der kostbaarheden en waarden teruggevonden. Van de andere helft hadden de Duitschers een groot deel gevonden en het te Brussel met proces-verbaal gedeponneerd, zoodat het ook gered was.

Het offensief kwam nu tot stilstand, want men moest het terrein effenen.

* * *

Hier volgen nog eenige mededeelingen over dit eerste offensief. Een korrespondent meldde over den aanval:

«De Belgische kolonnes, die Zaterdag tegen den Clerken-heuvel en den Westelijken zoom van het Houthulsterbosch oprukten, moesten een deel der IJzer-overstroming overtrekken. Andere kolonnes trokken het bosch van uit het Zuid-Oosten om, of vielen den heuvelkring van Pas-schendale aan, die met Broodseinde en Wyt-schaete de voornaamste verdedigingslinie der Duitschers vormde. Het was een zeer sterke, natuurlijke stelling, de «Flandern Riegel» zooals het op een Deutsche kaart vermeld stond.

De Belgen trokken zingend en juichend ten aanval. Beieren en Saksers verdedigden zich vrij goed, vooral te Blankaart en Houthulst. Onder de veroverde kanonnen zijn veel zeer zware, voor-

al stukken van 24 c.M. op spoorwegonderstellen en Krupp-kanonnen van 15 c.M. van het laatste model.

De verliezen der Belgen aan dooden en gewonden bedragen minder dan de helft van het aantal gevangenen. Er zijn 20 Belgische op iedere 80 Duitsche dooden.

Er werden 4 divisies versterkingen tegen de Belgen afgezonden en in Moorslede was de tegenstand op Zondag wanhopig. Tegenover de Britten lieten de Duitschers Zaterdag zonder verwijl de gewichtige stellingen in den steek, waarom maanden gevochten was, maar Zondag was de tegenstand krachtiger. Toch zijn sommige versterkingsdivisies zeer uitgeput, zooals b.v. de divisie, die van Kamerijk kwam en op 25 September naar Kortrijk was vertrokken, om uit te rusten.

De gewonde Belgen, die ik op den weg van Ieperen naar Zonnebeke ondervroeg, waren zonderling opgewonden. De gevangenen zagen er als versult uit.»

Uit Londen meldde men:

«Benalve de medewerking bij het Belgische offensief, hebben afdeelingen van de koninklijke luchtstrijdkrachten, in samenwerking met de vloot, gedurende de periode van 23 tot 27 September de vijandelijke vlootbeweging in voortdurende observatie gehouden. Vijandelijke torpedojagers werden met bommen en machinegeweer-vuur bestookt. Bomaanvallen werden ondernomen op Zeebrugge, Oostende, Brugge en de vliegparken in de omgeving van Gent.

In hevige luchtgevechten werden twaalf vijandelijke machines vernield en veertien onbestuurbaar tot dalen gedwongen. Tien van onze machines worden vermist. In de territoriale wateren kruisten anti-duikboot- en konvooi-patroeljes. Een eskader groote hydroplanen maakte lange verkenningstochten in den bocht van Helgoland.»

Poincaré seinde op 1 Oktober uit Parijs aan onzen Koning:

«Het Belgische leger, de gemeenschappelijke zaak getrouw, heeft de eer voor zich opgeëischt, een groot aandeel te nemen in den veldslag. Binnen enkele uren heeft het een schitterend sukses behaald en een geheele strook van het nationale gebied bevrijd.

— Uwe Majesteit, die in sombere uren nimmer heeft gewanhoopt aan het recht, en die aan allen een voorbeeld van standvastigheid en sterken wil gaf, kan thans de overwinning zien gloren. Ik bid Haar mijn warmste gelukwenschen aan.»

De eerste aanval, 's Zaterdags begonnen, werd voortgezet, en zoo kon onze regeering dit bericht afkondigen:

«Ondanks het afschuwelijke weer en den stroomenden regen, hebben de Belgische troepen, wier schitterend vuur door geen hindernis te temperen is, hun vooruitgang Maandag voortgezet en een belangrijk sukses behaald. Zij hebben den weg Zarren-Staden bereikt en overschreden en beoosten het dorp Amersveld Stadenburg, alsmede Sleyhage, aan den weg Staden-Roeselare vermeersterd. Meer naar het Zuiden is Oost-Nieuwkerke, op ongeveer vier km. bewesten Roe-

Belgisch bivak in de omstreken van Passchendaele. (Offensief van September-Oktober 1918).

selare, eveneens in onze handen gevallen. De Belgische linie liep in den namiddag beoosten Moorslede, dat den vorigen dag in een zwaren strijd was vermeesterd en vereenigt zich in de nabijheid van Dadizeele met de Engelsche linie.

Tezelfdertijd dat deze zegevierende krijgsvorrichtingen ten uitvoer werden gebracht, werden plaatselijke ondernemingen benoorden Diksmuide verricht en met schitterend sukses bekroond. De belangrijke versterkte posten, de hoeven Terstille en Violette, op ruim twee km. Noord-Oostelijk van Ramskapelle gelegen, werden na een korte en hevige beschieting door onze troepen met een slag vermeesterd, waarbij gevangenen en buit werden gemaakt. De hoeven Terstille en Violette, die midden in de overstroemde vlakte liggen, waren door de Duitschers in vestingen veranderd en vormden steunpunten van den eersten rang.

Sedert einde 1914 zijn er herhaaldelijk talrijke en bloedige gevechten om het bezit er van geleverd. Thans zijn onze dappere soldaten van deze posten meester.

De op Maandag veroverde buit is aanzienlijk; gewichtige depots en spoorwegmateriaal zijn ons in handen gevallen. Het aantal gevangenen is aanmerkelijk toegenomen.»

En uit Londen meldde men:

«Zware regens in Frankrijk en Vlaanderen, die den strijd gisteren eenigermate hebben belemmerd. Niettemin hebben de geallieerden wezenlijke vorderingen gemaakt. De Franschen werken thans eveneens mede aan den aanval in Vlaanderen, met de Belgen en Britten, onder aanvoering van Koning Albert. In spijt van den hardnekkigen tegenstand is het geheele front vooruitgeschoven. De Duitschers geven toe dat zij gedwongen waren den rechtervleugel van hun «verdedigingsfront» achter het vak van Handzame, van benoorden Diksmuide tot Wercken terug

te trekken en den vooruitspringenden hoek van Wytschaete te ontruimen. De geallieerde troepen hebben heden nacht Amersvelde, Staden en Oost-Nieuwkerke vermeesterd en op verschillende punten den weg van Zarren tot Roeselare en van daar naar Meenen overschreden.»

Berlijn was pessimistisch.

De oorlogskorrespondent van de «Vorwärts» seinde:

«De zware dag van gisteren heeft Duitschland militair op een harde proef gesteld. Het feit, dat wij op de meeste fronten achterwaartsche stellingen hebben betrokken, is geen maatstaf voor de beoordeeling van het eindverloop, evenmin als het aantal (door de tegenstanders) gemaakte gevangenen, dat in den reusachtigen slag volkomen normaal is. De slag is nog niet ten einde. De hoofdzak is en blijft dat de levendige tegenstandslinie van het Deutsche front onverbreekbaar blijft.

Daar de gisterochtend ingezette Engelsche groote aanval ook op Vlaanderen is overgegaan, staat thans meer dan de helft van het Westelijk front, van de zee tot Verdun, in brand. De slag, waarin meer dan een millioen menschen zijn gewikkeld, is de grootste slag der wereldgeschiedenis en is door de deelneming der Amerikanen tot een volkenslag geworden, die den slag bij Leipzig verre overtreft.

Om 2 uur 30 kondigde een trommelvuur tusschen de zee en Wytschaete de nieuwe Engelsche aanvallen aan. Gelijktijdig werd van zee uit de kust met zwaar kaliber beschoten. Na een geschutvuur van vele uren gingen twee Engelsche legers tusschen Diksmuide en Wulverghem tot den aanval over. Wij namen onze in het voorjaar vooruitgeschoven linie in de oude winterstelling terug, zoodat Ieperen weer Engelsch is.»

Ieperen was nooit Duitsch geweest, maar de korrespondent bedoelt hier den sektor. Zwaar